

Интегрални систем одбране и безбедности Савезне Републике Југославије

УДК: 355.45:355.43](497.1)

Доц. др *Винко Пандуревић*, генерал-мајор

Процеси демократизације у Србији и СР Југославији условили су потребу великих реформи на унутрашњем плану и одговарајуће процесе глобализације и интеграције на спољњем плану. Наиме, обликовање и изградња одговарајућег система одбране и безбедности у СРЈ, односно вођење одбрамбене и безбедоносне политике, посебан је изазов. Недостатност досадашњих решења у политици одбране и безбедности и неминовност укључења СРЈ у светске и европске интеграције условили су изградњу посве новог система одбране и безбедности.

У обликовању нове одбрамбене и безбедоносне политике СРЈ треба поћи од виталних националних и државних интереса. При томе, одговарајућу одбрамбену и безбедоносну политику такође треба сматрати националним интересом, као и сагледавање геополитичких становишта система одбране и безбедности, односно дефинисање новог геополитичког кода СР Југославије. Систем одбране и безбедности СРЈ мора да буде интегралан, тј. целовит на унутрашњем плану, и интегрисан, на одговарајући начин, у европску безбедоносну политику, односно мора да буде компатибилан с општеприхваћеним решењима и стандардима у Европи и свету у области одбране и безбедности.

Увод

Светски процес глобализације и европски процеси интеграције неминовно доводе до великих промена у укупним међународним односима, како на политичком, геополитичком и економском, тако и на одбрамбеном и безбедоносном плану. То намеће потребу за редефинисањем и колективних, и националних система безбедности. Редифинисање, односно реформација или усвајање новог концепта безбедоносне политике, посебно је изражено у друштвима која су у транзицији, а Савезна Република Југославија и Србија, свакако, очит су пример друштва тог типа. У вези с тим, неопходан је свеобухватан концепт редифинисања основа система и критички приступ веома сложене проблеме транзиције.

Суштина досадашњег система одбране и безбедности која се огледала у делимичном или потпуном негирању концепта из периода самоуправљања и „подруштвољености” виталних функција државе, делимичном преузимању одређених решења из тог концепта и

покушајима некритичког усаглашавања старих решења и потреба и захтева новог времена мора да буде реформисана или замењена потпуно новим концептом.

Процес демократских промена у СР Југославији, започет признавањем и имплементацијом изборних резултата савезних избора одржаних 24. септембра 2000, показује да је већина грађана увидела да се национално-државни интерес не може остварити без демократије и интеграције у Европу и остали модерни свет. Дакле, услов опстанка и развоја јесте интеграција СРЈ у европске структуре. Поновно успостављање дипломатских односа с развијеним земљама Запада, пре свега са чланицама НАТО-а, са којима су ти односи прекинути у току агресије НАТО-а на СРЈ, као и добросуседских односа са земљама из окружења, те повратак у Уједињене нације и ОЕБС, као и развијање стабилних политичких и економских односа с ЕУ и укључивање у Пакт за стабилност Југоисточне Европе, спољни су оквир за потпуно нову позицију СРЈ у међународним односима, што намеће и потребу за прихватањем новог концепта одбране и безбедности. По систем одбране и безбедности нису мање значајне промене које ће се неминовно десити у процесу транзиције како на политичком, економском и социјалном, тако и на вредносном плану. Значи, нови концепт система одбране и безбедности налази се између два пола, између захтева за редефинисањем безбедносне политике земље који ће се неминовно појавити, с новом међународном позицијом СРЈ, односно с редефинисањем геополитичког кода, и промена на унутрашњем плану које ће уследити као последица процеса транзиције.

У конципирању новог система одбране и безбедности или нове безбедносне политике СРЈ наћи ће се између захтева међународне заједнице и потребе да заштити виталне националне интересе, односно да их измири са захтевима заснованим на новим геополитичким мапама, које настају у свету под утицајем општеприхваћених вредности западног грађанског друштва, као наводне цивилизацијске вредности, којима се потискују и скривају културно-етничке и националне поделе. Испод званичне мапе државне поделе света и испод званичних мапа унутрашње поделе држава доиста се налазе дубље скривене мапе.

Обликовање нове безбедносне политике СРЈ, дакле, јесте стратегијски, државни интерес на почетку 21. века. Тај процес ће бити двојако условљен: укупним међународним односима у свету и међународним положајем СРЈ, пре свега степеном њене интеграције у светске токове, и транзиционим променама унутар земље.

Под појмом безбедносна политика, чији практични, оперативни израз треба да буде одговарајући систем одбране и безбедности, треба подразумевати политику и мере државних органа на заустављању и овладавању насиљем које има стратегијске димензије. Безбедносном политиком се, у основи, дефинише начин заштите од насиља ко-

је би утицало на суштинско функционисање државе и угрожавало опстанак народа и свих грађана земље. У садашње време, у свим областима живота грађани су суочени са питањима безбедности. То се, пре свега, односи на претње, опасности, ризике и појаву неких тенденција којима се наноси штета њиховим интересима. То се може односити на друштвену сигурност, сигурност околине, економску сигурност, сигурност од криминала и на војну сигурност. Наиме, држава одговарајућом безбедоносном политиком обезбеђује грађанима сигурност, што је један од њених примарних задатака.

Вођење безбедоносне политике или обликовање таквог система одбране и безбедности не сме да буде ограничено само на уски војни део због промена односа на међународном плану, као и промена унутар друштва. Држава мора да покаже да на основу своје безбедоносне политике ради на томе да удовољи стварним потребама сигурности својих грађана.

Безбедоносна политика и национални интереси

У етимолошком смислу, појам *интерес* потиче од латинског глагола *interesse, interesum*, чије је првобитно значење *бити између* (*interesse*), али и *правити разлику, тицати се, бити од значаја*.

Израз интерес сада се користи у свим значајним европским језицима и добио је мноштво разноврсних значења. На пример, у докторској тези Андреје Милетића¹ наводе се следећа значења израза интерес: 1) право или захтев за нешто; 2) удео или учешће у нечему; 3) профит, благостање, корист; 4) група људи која има заједнички интерес у индустрији, занимању или ствари; 5) друштвени или политички утицај; 6) осећање усмерености, брига или занимање за нешто (способност да се изазове такво осећање, нешто што изазива такво осећање), и 7) значај, последица.

Често се у југословенској литератури синтаagma *национални интереси* користи заједно са синтаagmaма *националне вредности* и *национални циљеви*. Термин *вредност* може да се односи на интересе, задовољства, наклоности, преференције, дужности, моралне обавезе, жеље, потребе, нужности итд. У социологији и политичким наукама тај појам се употребљава у смислу интереса, идеологије, морала, обичаја, норми, ставова, аспирација, обавеза, права и санкција.

Национални интерес се често схвата као израз „општих и континуираних циљева за које се нација бори“.² Најчешће је реч о циљевима који се односе на потребу друштва за сигурношћу од агресије, за развојем вишег стандарда живота и за одржавањем услова за нацио-

¹ А. Милетић, *Концепт националног интереса у америчкој теорији међународних односа и њихова општетеоријска вредност*, ФПН, Београд, 1977, стр.83.

² Исто, стр.233.

налну и међународну стабилност. Циљеви су конкретизација националних интереса. Непосредни циљеви су конкретизација општих и развојних циљева, тј. конкретизација националних интереса, посебних облика у којима се они осећају и изражавају зависно од друштвених вредности, тежњи и очекивања народа, као и од географског положаја државе, историјских искустава одређеног народа итд. Национални интерес се може схватити као коначни трајни циљ који се реализује кроз мноштво непосредних и краткорочних циљева, тако да се добија следећи редослед: *национални интерес - дугорочни и средњорочни циљеви - непосредни циљеви - акција*.

Национални интерес као објективна категорија посебно је изражен у *реалистичком схватању* и у оквиру *теорије система*. Реалистичко схватање националног интереса карактерише одређење националног интереса „терминима силе“. Према реалистичкој школи, национални интерес је нешто објективно, независно од воље и жеље државника, којима се намећу заштита и унапређење тог интереса, што их приморава да мисле и делују на одређени начин, чак и против својих убеђења. Суштина реалистичког схватања је најбоље изражена кроз став да објективној снази националног интереса не може избећи ниједан рационалан човек.

Критикујући „утопизам“, „легалizam“ и „морализам“, реалистичка теорија се, пре свега, односи на минималну заштиту националног интереса, пре свега његовог чврстог језгра (тј. на очување државе, нације, њене територије, институција и културе). У неизбежном и вечитом рату свих против свих, државе, односно њихови управљачи, морају трезвено, без претераног или икаквог вођења рачуна о својим или туђим осећањима, моралним обзирима, правним нормама и идеолошким опредељењима, да воде превасходно рачуна о томе да сила којом располажу, у свеукупној „расподели силе“, не буде слабија – по могућности, требало би да буде јача – од силе других, првенствено непријатељских држава, односно нација.³

У реалистичкој теорији национална моћ се односи на: 1) географију, као најстабилнији елеменат националне моћи; 2) природне изворе, под којима се подразумевају извори хране и сировина, као други релативно стабилан елеменат; 3) индустријски капацитет; 4) војну спремност, под којом се посебно подразумева војна технологија, војно вођство, квантитет и квалитет оружаних снага; 5) становништво, по-

³ Полазећи од схватања реалистичке школе, САД дефинишу своје националне интересе као стварање таквог односа снага у свету којим ће обезбедити: 1) равнотежу снага у Европи, односно чиме се обезбеђује да се ниједна европска држава или група држава не издигне и угрози јединствену позицију САД као силе хегемона без ривала у западној хемисфери; 2) одржавање снага равнотеже у Азији, чије би нарушавање имало сличне последице. „Равнотежа снага“, према америчком схватању, у ствари, није никаква равнотежа, јер експлицитно обезбеђује доминантну позицију САД без могућности стварања ривалске силе у свету.

себно број и тенденција развоја; 6) национални карактер; 7) национални морал, укључујући, као одлучујуће чиниоце, квалитет друштва и владе; 8) квалитет дипломатије, најважнији, иако нестабилан, елемент националне моћи, њен „мозак“; 9) квалитет владе, који се огледа у добром уравнотежењу материјалних и људских извора земље и спољне политике, у равнотежи између различитих расположивих извора и обезбеђењу народне подршке владиној спољној политици.⁴

Наведени елементи националне моћи истовремено су основ интегрисаног система одбране и безбедности, односно услов за вођење ефикасне безбедоносне политике.

Према системској теорији национални интерес, став и понашање националних актера зависе од природе, односно од модела међународног система, и од типа самог националног актера.

Субјективно схватање националног интереса резултат је „доношења одлука“ основних субјеката система међународних односа – државе, односно нације државе, тачније оних који у њихово име доносе одлуке и начин на који то чине. Субјективно схватање националног интереса најбоље се огледа кроз *анализу доношења одлука*. Према том схватању, у процесу доношења одлука које имају национални значај нису важне стварне околности, процеси, чињенице са којима се суочава држава као субјекат међународних односа, него како они изгледају виђени очима доносилаца одлука. Отуда се и национални интерес појављује као субјективна пројекција доносилаца одлука: национални интерес је оно што они мисле да јесте. Стварност је, у суштини, сведена на мисао о њој. Дакле, није битно какве су реалне, објективне околности у којима делују и доносе одлуке доносиоци одлука, већ како их они виде и шта они о њима мисле. У том случају држава се своди на људе који њом управљају и доносе званичне одлуке у њено име, па отуда и констатација: „држава то су њени доносиоци одлука“.

Погубност таквог схватања националног интереса може да се докаже бројним примерима из праксе, када су одлуке званичних државника доводиле до поразних резултата по нацију и државу. На основу субјективних схватања обликује се и одговарајући систем одбране и безбедности националних интереса, па је очигледно да само јасно одређени и изражени национални интереси могу адекватно да се заштите кроз систем одбране и безбедности. Односно, само што ће тај систем бити реално обликован и ефикасан у пракси.

Сви национални интереси немају исти значај, па треба утврдити приоритете, посебно с обзиром на ограничена средства за њихову заштиту, односно остварења. У спољној политици сваке земље треба да се установи приоритет између извесног броја интереса, иако је реч о интересима који су посебно вредни и значајни, али чак и светској сили недостају средства за остварење свих интереса. Све врсте национал-

⁴ А. Милетић, *исто*, стр.158.

них интереса, према важности, могу да се сврстају у две велике групе: 1) витални (најважније - примарне) национални интереси; 2) сви остали, мање важни – секундарни интереси.

О томе који су витални, односно најважнији национални интереси постоје неслагања и термилошка и у вези с њиховом садржином. Међу виталне интересе спадају *национални опстанак*, односно самоочувања, затим *национална безбедност, независност и територијални интегритет*. Та два последња интереса, иако се најчешће наводе самостално, укључени су као саставни елементи националног опстанка и безбедности.

Национални опстанак и националну безбедност скоро сви теоретичари сматрају најважнијим националним интересима. Код неких аутора та два појма се међусобно разликују, док неки аутори не праве између њих разлику, већ их разматрају као јединствен појам – као опстанак, односно самоочување. Формула националног интереса постала је синоним са формулом националне безбедности.

Најчешће се под националном безбедношћу, која се користи као најшири појам, подразумева национални опстанак, односно, пре свега, очување територијалног интегритета, политичке независности и основних државних институција, али и способност нације да преживи. Под националном безбедношћу, као значајним националним интересом, подразумева се таква безбедност да нација не мора да жртвује животне интересе да би избегла рат иако је у стању да их, у случају изазова, одржи помоћу рата. Такође, под националном безбедношћу се подразумева одсуство претњи по стечене вредности (објективни елеменат) и одсуство страха да ће те вредности бити нападнуте (субјективни елеменат). У најширем смислу, национална безбедност треба да обухвата одсуство, или барем такву природу и ниво претње по опстанак и независност нације (државе) који се могу сопственим и, евентуално, савезничким и другим средствима (колективна безбедност) отклонити, и, у вези с тим, одсуство страха, односно осећање спокојства. Постоје два схватања националне безбедности. Према једном, национална безбедност је првенствено, или искључиво, проблем саме нације, односно државе, тј. њене способности да заштити неке или све своје вредности, да без штете по себе избегне рат или да га победоносно заврши. Према другом схватању национална безбедност је одсуство претњи, односно таква међународна констелација снага да не постоји опасност од угрожавања државе.⁵ Значи, односи се на претежно спољне чиниоце.

⁵ Национална безбедност се толико широко тумачи и схвата да постоји снажна тенденција у међународним односима да се сви други циљеви правдају потребама националне безбедности или да се свде на њу, тако да се под термином „безбедност“ подразумевају различити циљеви и веома различите политике могу да се сматрају

Као објекти заштите и обезбеђења на које се односи појам безбедности, односно опстанка, најчешће се наводе три значајна елемента међународноправног појма државе: сувереност, територија и становништво.⁶

Када је реч о очувању суверенитета као елемента националне безбедности, с аспекта националног интереса, веома је значајно очување националне државе и њене независности без везивања за било који политички, економски или културни систем, јер тај интерес надмашује очување политичких институција одговарајућег система и владајуће идеологије. Гаранција за очување националних вредности, укључујући сам физички опстанак, јесте национална држава, која мора да бити суверена.

Заштита територијалног интегритета се сматра елементом у „највитаљнијег националног интереса“ – самоочувања држава, као и безбедности. Очување целине државне територије један је од битних елемената националне безбедности. Постоје различита схватања територијалног интегритета: од схватања да због територије коју треба бранити треба штитити и суседне или друге стратешки важне области, или једноставно чувати постојеће територијалне границе, до схватања према којем је допуштен губитак дела територије, уз услов да се очува „не сводљиви минимум“ територије неопходне за опстанак и државни суверенитет.

Трећи елемент националне безбедности јесте заштита становништва. Наиме, очување државног суверенитета је бесмислено уколико су изгубљени целокупно становништво и територија. Према неким схватањима, допуштено је да се већи или мањи део становништва „жртвује“ да би се заштитили државни суверенитет и територија.

Геополитички аспекти система одбране и безбедности

Веома је важно посматрање интегралног система одбране и безбедности геополитичког становишта. Наиме, у западним демократијама преовлађује схватање да ће све већа међузависност народа и глобалне економске снаге довести до прогреса, проширити благостање, укинути границе и отклонити узроке сукоба. Слобода кретања капитала, као основно средство остваривања тих циљева, често се доживљава као нека природна законита сила којој се не може супротставити. У таквим схватањима, која имају и карактер идеологије, занемарују се политичке, идеолошке и културолошке разлике, чак покушавају и да се негирају, и оповргавају неравномерни и дивергентни обрасци ге-

политикама безбедности. Такво схватање националне безбедности је посебно карактеристично за Сједињене Америчке Државе.

⁶ То је посебно изражено у америчкој теорији с обзиром на то да је концепт националног интереса преваходно окренут држави и у већини случајева изједначен с концептом државног интереса.

ополитичког и друштвеног развоја. Универзално друштво с једнаким правима и могућностима за све људе јесте утопија. Зато државе које су преузеле одговорност за стање у појединим подручјима, односно у државним границама, морају да штите грађане од унутрашњих и спољашњих опасности. Изградња властитог система одбране и безбедности за сваку земљу је стратешки циљ. Тај систем према унутрашњим модалитетима треба да буде интегралан, а у односу на међународно окружење треба да се интегрише у одређене колективне системе безбедности или да буде са њима компатибилан.

Три (односно четири) географски концентрисане области између којих се крећу светска трговина и инвестиције, и која одређују тиме и глобални концепт и систем политике безбедности, јесу Северна Америка, западна Европа, Јапан и Руска Федерација, чија се моћ и значај не могу негирати. Та подручја, према бројним критеријумима, чине „језгро светског система“. Различити институционални и организациони облици испољавања безбедносне политике у „језгру светског система“ непосредно детерминишу и безбедносну политику других земаља и делова света. Стога се у обликовању одговарајућег система одбране и безбедности, морају уважити одговарајући геополитички сценарији које намеће „језгро светског система“.

Један од могућих сценарија те врсте јесте подела света на три велика блока. Тенденције у правцу азијско-пацифичке економске кооперације могле би коначно да доведу свет у ситуацију да Атлантук буде простор који раздваја две огромне коалиције: Европу и њене савезнице и америчко-азијску коалицију. У том случају интереси Русије у Европи и Азији били би толико различити да би Русија могла да балансира између два блока или би могла да их растави на два или више делова. Ширење утицаја ЕУ на исток и југоисток чини основ политичке безбедности ЕУ, која би се налазила у источним деловима Медитерана.

Други сценарио геополитичких померања јесте започето ширење НАТО-а у Европи, чиме се јачају везе између Европе и Америке. Према том сценарију главна линија поделе света пролазила би преко евроазијског континента, или између Кине и Русије. У случају негативних ефеката слободне трговине, пораста криминала и тероризма и немогућности да се те појаве контролишу, и ако, истовремено, не би уследило приближавање Кине западном систему, дошло би до враћања концепту и политици велике силе. Такав сценарио би значајно поновно учвршћивање граница, одлучујућу улогу великих сила у међународним односима, уз занемарљиву улогу малих земаља, и враћање на основе старе геополитике с јасним сферама утицаја.

Због геополитичких померања, било у правцу наведених сценарија или у неком другом правцу, веома је актуелна контрола територије и заштита становништва од спољашњих и унутрашњих претњи. Без обзира на уверење да је национална држава сувише мала јединица

да би била компетентна, као и на схватања о преимућству и значају панподручја континенталних размера за ефикасније обликовање и функционисање безбедоносне политике, остаје отворено питање где почиње одговорност за обезбеђење заштите: на нивоу уније или на нивоу њених субјединица.

На обликовање безбедоносне политике и изградњу одговарајућег система одбране и безбедности наше земље несумњиво утиче наслеђе биполарног света и постојећи општи светски систем једне хегемоније. Ширење НАТО-а, као једине војне алијансе, индиректно или директно подстиче поједине земље на сарадњу са тим савезом у обликовању своје безбедоносне политике, као и Русију да спречи његово ширење на исток, уз истовремени покушај да задржи утицај на неке суседне земље.

Очито је да је у обликовању геополитичког светског поретка пресудан утицај политике, привреде и културе, док је утицај географије посредан, па се и утицај геополитичког светског поретка на обликовање безбедоносне политике појединих земаља манифестује преко основних детерминаната геополитике.

Геополитички аспект интегралног система одбране и безбедности посебно се огледа кроз геополитичко понашање земље. Наиме, велике промене у међународној заједници, тј. промене на спољном плану, чине да СРЈ, у оквиру демократских процеса, мора редефинисати своје позиције како би одговорила на нову ситуацију, односно на нова очекивања. Другим речима, СРЈ мора да одреди своје ново место у односу на остале земље. Геополитичка димензија свести о позицији једне земље често се назива *геополитички код*⁷, под којим се подразумева субјективно схватање сопственог положаја, интереса, циљева, могућности, претњи итд. Неспорно је да се позиција СРЈ у међународним односима у веома кратком временском периоду значајно променила, па је сасвим оправдано редефинисање геополитичког кода наше земље. Тај први корак мора да се настави другим кораком, под којим се подразумева унапређење позиција земље, промоција унутрашњег развоја и економске моћи, као и конкурентност, што значи и редефинисање система одбране и безбедности. Да би се достигао степен потпуне стабилности како на међународном, тако и на унутрашњем плану неопходан је и трећи корак: уједињење земље у културном погледу и изграђивање духа заједништва. Након тих фаза могуће је говорити о проширењу сфера утицаја и интереса земље, што би био четврти корак у геополитичком понашању.

⁷ О. Туоми, *Нова геополитика*, Школа националне одбране, Београд, 2000, стр. 22.

Интегрисаност система одбране и безбедности Савезне Републике Југославије у систем европске безбедоносне политике

Резултат започетих демократских процеса у земљи требало би да буду радикалне промене међународне позиције наше земље у свету и њено активно укључивање у одговарајуће светске интеграције (пре свега, европске) како политичког, тако и економског, односно одбрамбеног и безбедоносног типа. Не прејудуцирајући форме, начине и садржај тих процеса интеграција, односно партиципације наше земље у тим интеграцијама било као посматрача, придруженог члана или пуноправног чланства, они ће се неминовно одразити на концепт система одбране и безбедности земље.

Европски интеграциони процеси у последњој деценији 20. века резултирали су стварањем нових форми интегрисаног деловања. Европска унија својим спољнополитичким деловањем значајно утиче на обликовање међународних односа. У тим спољнополитичким процесима, поред економских, политичких и других, посебно су видљиви и елементи испољавања војне моћи и одбрамбене и безбедоносне политике.⁸ На тлу Европе, осим европских интеграција, постоје и интеграције светског карактера и значаја, као што је војно-политички савез НАТО-а, који с аспекта безбедоносне политике Европе и света има највећи значај. Безбедоносна политика Европе углавном се заснива на НАТО-у као војно-политичком савезу који креира укупне односе у свету у скоро свим сферама деловања. Безбедоносна политика Европске уније и НАТО-а детерминише одбрамбену политику не само својих чланица него и свих осталих, посебно европских земаља. Ради проширивања свога утицаја изван оквира одређених у чл. 5 Вашингтонског уговора НАТО креира посве нове моделе и пројекте за своје деловање, један од таквих пројеката јесте и Програм „Партнерство за мир“.

Повратак СРЈ у Организацију за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) значи и преузимање одговарајућих обавеза, предвиђених у документима ОЕБС-а, као и стицање одређених права. Обликовање интегралног система одбране и безбедности СРЈ и његова компатибилност и интегрисаност у европске безбедоносне интеграције подразумева поштовање и провођење политичко-војних аспеката безбедности усвојених на Конференцији о безбедности и сарадњи у Европи у децембру 1994 (52 државе) у Будимпешти. Значи, систем одбране и безбедности СРЈ мора да буде постављен на новим основама, уз ува-

⁸ Идејна и прагматична димензија интеграцијских процеса на тлу Европе може, условно, да се посматра кроз три периода: 1) период идеја утописта и прогресиста; 2) период покрета за уједињење Европе у првој половини 20. века; 3) период sukcesивне реализације у другој половини 20. века.

жавање усвојених норми ОЕБС-а у вези с политиком моћи и употребе оружаних снага на унутрашњем и спољном плану. Да би систем одбране и безбедности СРЈ био интегрисан у европску безбедоносну политику морају се уважавати и примењивати одређени стандарди утврђени у документима ОЕБС-а: 1) обим и величина војних снага, који се утврђују и контролишу различитим механизмима, као што су Мере и изградња поверења у Хелсиншком коначном акту, Конференција у Штокхолму о мерама за изградњу поверења и безбедности и разоружању у Европи, Преговори о мерама за изградњу поверења и сигурности у Бечу, Преговори о конвенционалним снагама у Европи и Форум за безбедоносну сарадњу у Бечу. За нашу земљу и њен систем одбране и безбедности посебно су значајне мере регионалне контроле наоружања у Југоисточној Европи; 2) организација властитих војних снага према одредбама међународних закона и међународних стандарда; 3) демократска контрола војске и других снага моћи (обезбеђење парламентарног одобравања буџета одбране и политичке неутралности оружаних снага, прецизно дефинисање улоге и мисије оружаних снага и обезбеђење деловања оружаних снага једино унутар уставног оквира, и 4) ограничена унутрашња употреба војних снага.

Интегрисање система одбране и безбедности СРЈ у европску безбедоносну политику не подразумева неминуовно приступање некој од организација тог типа, она може да се оствари и кроз компатибилност властитог система одбране и безбедности са светским стандардима из те области. Повратак СРЈ у ОЕБС веома је значајан, и то не само с аспекта политике одбране и безбедности, него и због много ширег државног деловања на међународном плану.

Одлука о приступу Програму „Партнерство за мир“ у НАТО-у или у неку другу одбрамбену асоцијацију у Европи или свету треба да буде резултат укупне политике земље на унутрашњем и међународном плану и да одговара остваривању виталних националних интереса.

Суштина интегралног система одбране и безбедности Савезне Републике Југославије

Изградња интегралног система одбране и безбедности СРЈ витални је национални интерес јер од ње директно зависи национални опстанак, односно самоочувања, национална независност и територијални интегритет. Без обзира на то да ли ћемо се укључити у неки од система колективне безбедности, односно у неки од војно-политичких савеза, или у неку од њихових асоцијација, склопити поуздано савезништво, и слично, неопходна је изградња интегралног система одбране и безбедности компатибилног са светским стандардима.

У формулисању безбедоносне политике, односно у обликовању интегралног система безбедности СРЈ свакако се не полази од нуле. У

СРЈ постоји одређена безбедоносна политика и њена средства, али нове околности налажу радикалне промене. Међутим, поставља се питање колико је потребно одржати континуитет, а колико увести промена. Квалитет система одбране и безбедности, начелно, зависи од степена његове прилагођености средини. То значи да треба да одговара реалним и предвидливим претњама, опасностима и ризицима, и да нема само одбрамбени карактер, него да пружа прилику за трајно унапређење безбедоносне ситуације. Безбедоносна политика која развија и одговарајући систем одбране и безбедности мора да буде укорењена у становништву.

Приликом обликовања интегралног система одбране и безбедности неопходно је да се дефинишу основни циљеви који желе да се постигну, односно мора се поћи од његовог функционалног аспекта тог система. Он мора да буде обликован тако да гарантује одбрану територијалног интегритета, заштиту суверенитета, заштиту уставног поретка, заштиту становништва и материјалних и других добара. Дакле, реч је о систему одбране и заштите који је у функцији остварења виталних националних интереса.

На интегралност, односно целовитост система одбране и безбедности СРЈ указују и чиниоци, односно детерминанте које непосредно или посредно утичу на његово обликовање, његову структуру и функцију. У досадашњим системским решењима одређени чиниоци су се подразумевали, али нису били јасно одређени као такви и нису консеквентно изведени.

Основни чиниоци који детерминишу систем одбране и безбедности јесу: 1) спољна политика СРЈ, која мора да обезбеди стабилност земље на међународном плану, уважи објективно стање у међународним односима, дефинише *геополитички код* и одреди јасне поступке у свим фазама геополитичког понашања земље, односно степен и обим међународног учешћа у европским и светским интеграцијама, чиме ће обезбедити међународну компоненту система одбране и безбедности. Спољна политика треба да одреди степен обавеза земље према међународној безбедности, као и обим међународне сарадње у пословима који се тичу безбедности, и да прилагодити сопствена средства безбедоносне политике променама околности; 2) вођење унутрашње политике у области система одбране и безбедности, што подразумева јасно дефинисање надлежности и обавеза појединих државних органа, процену стања друштвене (не)стабилности, односно унутрашње конфликтности друштва, оцену положаја националних мањина и њихове лојалности према одбрани СРЈ, однос Србије и Црне Горе према одбрани СРЈ, перспективе косовско-метохијске кризе и њене импликације на војно-политички положај СРЈ, праћење социјалних прилика у земљи, јачање друштвеног угледа војног позива, као и угледа ВЈ и МУП-а, утврђивање положаја друштвених организација у систему одбране итд.; 3) дипломатија у функцији одбране, која треба директно

да утиче на међународни положај и углед земље; 4) развој војних доктрина НАТО-а, ЕУ, РФ и суседних земаља; 5) савезништво, које треба посматрати реално као резултат интереса стране која пружа савезничку помоћ; 6) физиономија савременог рата и оружане борбе; 7) облици неоружаног угрожавања СРЈ; 8) искуства из савремених ратова, као и искуства из агресије НАТО-а на СРЈ и искуства из рата у БиХ (РС); 9) геостратегијски и војно-политички положај СРЈ, односно утицај најзначајнијих чинилаца међународне заједнице, непосредног окружења и карактеристика простора СРЈ као потенцијалног ратишта; 10) ресурси земље (демографско-становништво, природна богатства, модерне технологије, војна снага, политичка моћ и економска моћ); 11) развој система цивилне одбране; 12) информативна делатност и психолошко-пропагандно деловање у области одбране; 13) систем оспособљавања за одбрану (едукација кадра државне управе најодговорнијег за послове одбране, едукација кадра у великим привредним системима и цивилној заштити, заступљеност наставних садржаја из области одбране и безбедности у школским и високошколским установама, школовање кадра на Факултету цивилне одбране за потребе одбране и безбедности, оспособљавање грађана, развијање патриотизма и утицај на јавно мњење); 14) традиције и морал народа СРЈ, посебно традиција као конституенс националног идентитета; 15) мултиконфесионални карактер СРЈ; 16) политички плурализам; 17) грађани у иностранству и дијаспори у систему одбране и безбедности; 18) инспекцијски послови и надзор у систему одбране и безбедности; 19) нормативно-правно регулисање у систему одбране и безбедности (Закон о одбрани, Закон о војсци, примена међународних норми из области међународног ратног и хуманитарног права итд.).

Систематизација основних чинилаца система одбране и безбедности указује на сложеност и мноштво мера и поступака бројних субјеката у држави и друштву у функцији заштите виталних националних интереса. Интегрални систем одбране и безбедности почива на јединственим основама које у области одбране и безбедности утврђује држава, а реализују га различити друштвени субјекти, почев од грађанина до највиших државних органа, према предвиђеним нормативним решењима. Безбедоносна политика је политика државе. То је политика за све грађане. Интегрални систем одбране и безбедности треба да се заснива на компромисима, јер да би безбедносна политика била одржива, мора да има широку подршку грађана. Она настаје као резултат консултација, компромиса и консензуса, а потом њена реализација постаје обавеза и неминовност утврђена одговарајућом законском регулативом.

Уважавајући наведене аспекте интегралног система одбране и безбедности СРЈ, као чиниоце који га детерминишу, у процесу његовог обликовања било би потребно се придржавати следећих смерница: 1) *Безбедност кроз сарадњу* као генерална упута, која изражава

чињеницу да је актуелна ситуација детерминисана опасностима које превазилазе границе државе и које могу бити превладане међународном сарадњом; 2) стратегија функционисања система одбране и безбедности треба да почива на два стуба – на флексибилној употреби сопствених средстава безбедоносне политике унутар СРЈ и на међународној сарадњи; 3) систем мора да буде гарант безбедности земље и у случају радикалне промене геополитичких прилика у свету, односно приступ одређеним колективним или коалиционим системима безбедности не сме да буде последица унутрашње слабости и властите неадекватности да се заштите витални национални интереси. Ступање у одређене колективне системе безбедности и компатибилност властитог система са светским стандардима и безбедоносним системима не треба схватити као препуштање властите судбине у руке других, него као активну сарадњу у „светском систему безбедности“, и 4) систем популарних оружаних снага треба преиспитати и ускладити с насталим унутрашњим и међународним околностима.

У вези с интегралним системом одбране и безбедности СРЈ требало би уважавати следеће претпоставке ради смањења ризика у будућности по безбедност земље: 1) властите задатке у области одбране и безбедности, како на унутрашњем, тако и на спољном плану, земља мора слободно да одређује, без обзира на евентуално претње или употребу директног или индиректног насиља; 2) мора се обезбедити неопходна заштита становништва и његових основних потреба од egzистенцијалних опасности, и 3) треба доприносити миру изван граница СРЈ, као и изградњи демократске међународне заједнице засноване на вредностима којима доприноси и наша земља.

Закључак

Започети процеси демократизације у Србији и СР Југославији, транзиционе промене у друштву, потреба за сталном безбедношћу државе и друштва и нагомилани нерешени проблеми у области одбране и безбедности у СРЈ основни су разлози за покретање процеса редефинисања система одбране и безбедности.

Креирање безбедоносне политике је сложен и захтеван процес, за који је потребно одређено време. Заштита виталних националних интереса, транзициони карактер политичког и економског система земље, и неопходна међународна сарадња и укључивање у европске и светске интеграције, наметаће карактер система одбране и безбедности Србије и СРЈ на прагу 21. века. Несумњиво, тај систем мора да буде интегралан на унутрашњем плану и интегрисан у одређену безбедоносну политику Европе, као и компатибилан са светским стандардима у области одбране и безбедности. Основ одрживе и ефикасне безбедоносне политике није у интелектуалној оштроумности, већ у околностима. Промена околности захтева промену реакција, а изнад свега су неопходни консултације, компромиси и консензус.

Литература:

1. М. Стишовић, *Савезништво у функцији заштите националних интереса Савезне Републике Југославије*, „Војно дело“, бр. 1/2001.
2. Ц. Цатрина, *Обликовање нове безбедоносне политике – случај Швајцарске*, Семинар о демократској контроли безбедоносне политике и оружаних снага, Сарајево, 1999.
3. М. Ковач, *Теоријске основе израде доктринарних докумената*, „Војно дело“, бр. 1/2001.
4. В. Пандуревић, *Основни доктрине одбране Републике Српске*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1999.
5. В. Пандуревић, *Национални интереси као исходиште војне доктрине*, ГШ ВЈ, ШНО, Београд, 2000.
6. Група аутора, *Партнерство за мир и Савезна Република Југославија*, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.
7. Група аутора, *Југоисток Србије – континуитет кризе и могући исходи*, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001.